

BİBLİYOGRAFYA :

Belkıs Acar, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Kilim ve Düz Dokuma Yaygımlar Müzesi Kataloğu*, İstanbul 1982; a.m.f., "Hali Hazinelerimiz", *İlgi*, sy. 14, İstanbul 1972, s. 10-14; a.m.f., "Hali ve Kilim Müzesi", *Sanat Dünyamız*, II/4, İstanbul 1975, s. 20-27; Türkân Pelit, "Türk Hali ve Kilim Sanatını Dünyaya Tanıtan Müzelerimiz", *Vakıflar*, İstanbul 1984, s. 54-58; Erdem Yücel, "Hali ve Kilim Müzesi", *DBİst.A*, III, 499-500.

ERDEM YÜCEL

HÂLÎ

(حالی)

(1837-1915)

Urdu edebiyatının
önde gelen şair ve yazarlarından.

Panipat'ta doğdu. Asıl adı Eltâf Hüseyin olup daha çok Hâlî mahlasıyla tanınmıştır. Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin soyundan geldiği rivayet edilen ataları, Delhi Türk sultanlarından Balaban Han döneminde (1266-1287) Hindistan'a gelip Panipat'a yerleşmişlerdi. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Hâlî, ilk öğrenimini ağabeyinin desteğiyle gördükten sonra ilim tahsil etmek için 1854 yılında Delhi'ye gitti. Burada tanıştığı dönemin ünlü şairi Mirza Esedullah Gâlib kendisini şiir yazmaya teşvik etti. Delhi'de Arapça, Farsça, hadis, tefsir, felsefe ve mantık öğrenen Hâlî, 1857'de İngilizler'e karşı girişilen Sipahi ayaklanmasındaki sıkıntılı günlerden sonra Cihangirâbâd'da aynı zamanda Şifte mahlasıyla şiir yazan nevvâb Mustafa Han'ın maiyetine girdi. Gâlib dışında onu en çok etkileyen kişilerden biri olan Mustafa Han Hâlî'nin sade şiirden zevk almasını sağladı. Hâlî, onun 1872'de ölümünden sonra Lahor'a gitti ve burada Pencap devlet kitap deposunda göreve başladı. Dört yıla yakın süren bu vazifesi sırasında İngilizce'den Urduca'ya yapılan çevirilerin tashih işiyle uğ-

raştı. Bu görev Hâlî'nin Batı edebiyatı ile temasını sağladı. Bu arada Lahor'da edebî toplantılara katıldı. Daha sonra Delhi'ye dönerek Anglo-Arabî School'da Arapça hocasına başladı ve burada Seyyid Ahmed Han'la tanışarak onun teşvikiyle *Müseddes-i Hâlî* adlı eserini yazdı. Bu karşılaşma edebiyat hakkındaki görüşlerini yeniledi. 1887'de kendisine Haydarâbâd Devleti tarafından emeklilik maaşı bağlandı. Bundan sonra eser yazmaya devam etti ve çeşitli toplantılara katıldı. 1904'te "şemsü'l-ulemâ" unvanı alan Hâlî 1 Ocak 1915'te Panipat'ta vefat etti.

Şiirleriyle olduğu kadar nesirleriyle de Urdu edebiyatını büyük ölçüde etkileyen Hâlî Hindistan müslümanlarının düşünce dünyasına yeni bir yön vermiş, Seyyid Ahmed Han'a ve onun Aligarh'taki modernleşme hareketine destek olmuştur. Hâlî'de büyük bir tarih sevgisi vardı; bu sevgi onun İslâm medeniyetine ve İslâmî değerlere bağlı kalmasını sağlamış, hayat ve edebiyat hakkındaki yenilikçi düşüncelerini İslâm toplumuna kabul ettirmiştir. Dünü ve bugünü kavrama yeteneği, açık üslubu ve samimiyeti Hâlî'yi Hindistan'da İslâmî uyanışın en ünlü siması haline getirmiştir.

Eserleri. A) Manzum Eserleri. 1. *Müseddes-i Hâlî* (*Müseddes-i Medd ü Cezr-i İslâm*) (Delhi 1935). Müellifin 1879'da telif ettiği bu eser Muhammed İkbâl'e ilham kaynağı olmuştur. 2. *Münâcât-ı Bîve*. Dul kadınlarla ilgili meselelere dairdir. 3. *Şikve-i Hind*. Müslümanların İngilizler'den şikâyetlerini anlatan eser 1887 veya 1888'de kaleme alınmıştır. 4. *Çup ki Dâd*. Kadın eğitime dair olan bu eser 1905'te yazılmıştır. 5. *Dîvân* (Delhi 1945). Hâlî'nin kaleme aldığı birçok mesnevi, kaside ve rubâî kitaları onun şiir yeteneğini gösterir. Kitaları Ekber, Zafer Ali Han ve Muhammed İkbâl'in şiirlerine rehberlik etmiştir. Hâlî'nin Arapça ve Farsça şiirleri de vardır.

B) Mensur Eserleri. Hâlî *Mevlûd-i Şerîf* (Panipat 1937), *Tiryâk-i Mesmûm* (Panipat 1868), *Uşûl-i Fârsî* (Lahor 1953), *Şevâhidü'l-ilhâm* (telifi 1872), *Tercüme-i Hâlî* (otobiyografisi) adlı eserlerle birçok makale ve deneme kaleme almıştır. Ayrıca mektupları da *Mektûbât-ı Hâlî* adıyla iki cilt halinde derlenmiştir (Leknev 925, 950). Müellifin bunlardan başka kadın eğitime dair hikâye şeklinde yazılmış *Mecâlisü'n-nisâ* (telifi 1874) adlı eseriyle Sa'dî-i Şirâzî (*Hayât-ı Sa'âdi*, Delhi 1884), şair Gâlib

(*Yâdgâr-i Gâlib*, Kanpûr 1897) ve Seyyid Ahmed Han'a (*Hayât-ı Cavid*, Kanpûr 1901) ait hal tercümeleri vardır. Hâlî'nin mensur eserlerini Muhammed İsmâil Pânîpetî *Külliyât-ı Neşr-i Hâlî* (I-II, Lahor 1967-1968), manzum eserlerini de İftihâr Ahmed Siddîkî *Külliyât-ı Nazm-ı Hâlî* (I-II, Lahor 1967-1968) adı altında neşretmiştir. Müslüman halkın sömürgecilığe karşı bilinçlenmesine yardım eden makaleleri Encümen-i Terakki-i Urdû tarafından derlenip *Maqâlât-ı Hâlî* adıyla yayımlanmıştır (Delhi 1934-1936). Müellifin *Mukaddime-i Şî'r u Şâ'irî* adlı eseri, Doğu ve Batı kavramlarını Urdu edebiyatında kullanan ilk önemli nazarı tenkitli çalışmadır. Eser Vehid Kureşî (Lahor 1953) ve Urdu Akademisi (Karaçi 1968) tarafından neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şucâat Ali Sandelvi - Nezîr Kakorvî, *Mütâla'at-ı Hâlî*, Leknev 1956; Hamîd Hasan Kadri, *Dâstân-ı Tarih-i Urdu*, Karaçi 1957, s. 609-696; Ahter Ensârî, *Hâlî aor Nayâ Tenkidî Şu'ûr*, Karaçi 1962; Muîn Ahsen Cezbî, *Hâlî ka Siyâsî Şu'ûr*, Lahor 1963; A. Kayyûm, *Tenkidî Nukûş*, Karaçi 1963, s. 171-190; a.m.f., *Hâlî ki Urdu Neşr Nigârî*, Lahor 1964; Seyyid Abdullah, *Çend Nayâ aor Purâna Şâ'ir*, Karaçi 1965, s. 115-128; Sâihîha Âbid Hüseyin, *Yâdgâr-i Hâlî*, Lahor 1966; Gulâm Mustafa Han Mevlevî, *Hâlî ka Zihni İrtikâ*, Lahor 1966; S. Eltâf Ali Birilvi - Eyyûb Kadri, *Aligarh Tehrik aor Kâvî Nazm-e-meyn*, Karaçi 1970, s. 87-91, 175-176, 218-228, 263-269, 304-305, 407; *Armağân-ı Hâlî* (haz. Hamîd Ahmed Han), Lahor 1971; S. İcâz Hüseyin, *Muhtaşar Tarih-i Edeb-i Urdu*, Karaçi 1971, s. 160-162, 318-319; İbâdet Birilvi, *Urdu Tenkid ka İrtikâ*, Karaçi 1980, s. 156-199; Mecnûn Gorakhpûrî, *Nukûş u Efkâr*, Karaçi 1984, s. 220-235; Abdülhak, *Çend Hem 'Aşr*, Karaçi 1984, s. 159-184; a.m.f. - [T. H.], "Hâlî", *UDMİ*, VII, 835-840; A. H. Kevser, *Urdu ki 'İlmî Terakki meyn Sör Seyyid aor Un key Rufâkâ ka Hîşsa*, Karaçi 1984, s. 260-290; Şeyh Muhammed İkrâm, *Mevc-i Keuşer*, Lahor 1984, s. 123-128; Muhammed Sadîq, *A History of Urdu Literature*, Karachi 1985, s. 345-358; Vehid Kureşî, *Urdu Neşr key Melânât*, Lahor 1986, s. 84; M. Abbas, *Urdu meyn Kâvî Şâ'irî* [baskı yeri yok], 1987 (Mektebe-i Âliye), s. 105-231; Müm-tâz Hüseyin, *Hâlî key Şî'rî Nazariyyât*, Karaçi 1988; İhtişâm Hüseyin, *Urdu Edeb ki Tenkidî Tarih*, Lahor 1989, s. 182-183, 190-193; Râm Bâbü Seksîne, *Tarih-i Edeb-i Urdu* (trc. Mirza Muhammed Askerî) Leknev, ts. (Nivalkişör Press), s. 404-417; S. Saran Kaif, *The Development of Urdu Poetry*, New Delhi 1990, s. 248; Zafer Hüseyin, *Sör Seyyid aor Hâlî ka Nazariyye-i Fitrat*, Lahor 1990; Fermân Fetihpûrî, *Urdu Rubâ'î*, Karaçi, ts., s. 141-147; A. K. Serverî, *Cedit Urdu Şâ'irî*, Lahor, ts., s. 91-102; Durmuş Bulgur, *Şams-ul-'Ulama Hvach Altaf Husayn Hali'nin Hayati Eserleri ve Edebi Kişiliği* (yüksek lisans tezi, 1995), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü; Aziz Ahmad, "Hâlî", *El²* (Fr.), III, 96.

HANIF FAUQ

HÂLÎ